

FRAT-76.1.11871

ÄRAKIRI

A-11621



ENSV MINISTRITE NÕUKOGU RIIKLIK EHITUSKOMITEE
KULTUURIMÄLESTISTE RIIKLIK PROJEKTEERIMISE INSTITUUT

OBJEKTI AADRESS: Lääne-Eesti saared ja rannik
OBJEKT: I maailmasõja fortifikatsioonirajatised
TELLIJA: Vabariiklik Arh.mälestiste Kaitse Inspeksioon

TÖÖ № 04051/1

Luhu-Väina kindlustatud rajooni
fortifikatsioonirajatisete kaitse alla võtmise
EPEEPANNE

KÕIDE IIIA

Peezhitekt

Ärakiri õige

H. Toss

Osak.juhataja

projektide peainsener

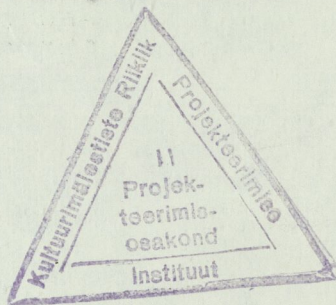
L.-H. Paikem

Proj.peainsener

H. Kengro

Peespetzialist

J. Koljundi



TÖÖ KOOSSEIS

- 1. Kõide I I maailmasõja fortifikatsioonirajatised A-1267
- 2. Kõide II Peeter Suure merekindluse fortifikatsioonirajatiste loetelu A-1463
- 3. Kõide IIA Peeter Suure merekindluse fortifikatsioonirajatiste riikliku kaitse alla võtmise ettepanek A-1506
- 4. Kõide III Lahu-Väina kindlustatud rajooni fortifikatsioonirajatiste loetelu A-1620
- 5. Kõide IIIA Lahu-Väina kindlustatud rajooni fortifikatsioonirajatiste riikliku kaitse alla võtmise ettepanek A-1621

TÜÜ TEOSTAJAD

1. Ettepaneku kaitserajatiste riikliku kaitse
alla võtmiseks koostasid:

projekti peainsener, ehitusinsener

M. Kangro

ajaloolane, ajalookandidaat

H. Gustavson

KÖITE SISUKORD

- | | |
|---|------|
| 1. Kaitserajatiste riikliku kaitse alla võtmise ettepanek | lk 5 |
| 1.1. Hiiumaa rajoonis | lk 5 |
| 1.2. Kingissepa rajoonis | lk 6 |
| 2. Kaitserajatiste dislokatsioonide kaart | lk 9 |

VABARIIKLIKULE ARHITEKTUURIMÄLESTISE KAITSE

INSPEKTSIOONILE

Muhu-Väina kindlustatud rajooni fortifikatsioonirajatiste
riikliku kaitse alla võtmise

ETTEPANEK

Vabariikliku Arhitektuurimälestiste Kaitse Inspektsiooni poolt tellitud uurimuse (töö nr. 84051/1) käigus teostatud uurimistööde tulemustele toetudes tean ettepaneku võtta Hiiumaa ja Kingissepa rajoonis kohaliku kaitse alla järgmised I maailmasõja aegsed unikaalsemad säilinud kaitserajatised, millised kuuluvad Muhu-Väina kindlustatud rajooni koosseisu.

1.1. Hiiumaa rajoonis

A. Sõru 4x120 mm rannakaitsepatarei (loetelus SÕRU-1).

Patarei asub Hiiumaa lõunarannikul Sõru külas ja oli tüüpiline, pinnasest eesvalli taga lahtisel positsioonil asunud kahuritega patarei. Patarei oli tüüpiliselt vülja ehitatud kui teised samalaadsed. Peale betoneeritud eesvallipealse asusid = kahurid massiivsetel betoonalustel. Komandepunkt oli ehitatud betoonkonstruktsioonis. Patarei oli varustatud el. jõugaamaga ning helgiheitjega, millise juhtimiseks tüüko-hole oli ehitatud 600 m rullikutee.

Patarei pidas keiserliku Saksa mereväe ülekaalukate merejõududega lahingut 10 tunni jooksul, lastmata vaenlase minirist-lejatel siseneda Soela väina. Kulutanud kogu lahingumööda, meeskond lahkudes õhkis relvad, jättes vaenlase dessandile patarei varemed.

Patarei eesvall, vaatamata pealeehitatud kaitseliinile, on hästi säilinud, samuti on korras betoonist rajatised. Peale väikesemahuliste korrastustööde teostamist on patarei positsiooni võimalik eksponeerida. Juurdlepäts patareile on hea.

Veidi eemale, metsas, asub 1941.a. ehitatud Tohveri patarei, mis pidas kangelasliku lahingu fašistlike rüüvallaletajatega ning vajaks samuti üldsusele tutvustamist.

1.2. Kingissepa rajoonis

A. Muhu saarel, Või külast läänes asuv 5x254 m renne- kaitsepatarei. Patarei oli suurim pinnasvalli tahk rajatud patareidest. Muhu-Vilina kindlustatud rajoonis. Eesvalli pikkus on üle 400 m ja kõrgus 3,5-4 m ning ta on väga hästi säilinud. Hästi on säilinud ka kahe suurtüki betoonalused ja õhutõrjesuurtükkide betoonalused. Korras on Kuivastu kõrtsihoone juurest algav ja patarei positsioonil lõppev munakivisillutisega kindlustee, mida kasutatakse. Säilinud on raudteetamm patarei positsioonilt Kuivastu sadamasse ning maantee- ja raudteesilla tugiehitised ojust üleminekul.

Patarei, koos naaberpatareide ja Vene laevastiku Riia lahe eskadriga, pidas oma esimese ja viimase lahingu 04. okt. 1917.a. võimsa keiserliku Saksamaa laevastiku eskadriga, mis oli tunginud Riia lahte ja asus ründama Muhu-Vilina peafortveestrit lõunast. Peale 4 tunnise lahingut sumiti patarei saksa lahinglaevade tulega vaikima ning õhiti oma meeskonna poolt Muhu saare evakueerimisel 05. okt. 1917.a.

Patarei positsioon on peale väikesemahulisi korrastustöid eksponeeritav. Juurdlepäts müüda kindlustameenteid on hea. Täac-

3.

tamist algeel kujul vajaks maanteesild ojal, mis praegusel kujul on liiklusele takistuseks. Samuti vajaks restaureerimist teine sild kindlusmaanteel, mille kaudu toimus teetamliga ühendatud alalt liigvete ülevool merre. Praegu on sillaava täidetud ja mae-ala teetamist lähenes (osaliselt ka patareipositsioon) on üle ujutatud.

Kaitse alla tuleks võtta suurtilkripositsioon (loetelus MURU-2), kindlusraudtee sillinud osa (loetelus MURU-4) ja praegu eksploateeritav kindlusmaantee (loetelus MURU-5).

B.Sõrve poolsaare lõunatipus asunud 4x305 mm rannakaitsepatarei nr. 43 (loetelus SÕRVE-1).

Patarei oli ainus soomustornides asunud suurtilkriidoga patarei MURU-VIIina kindlustatud rajoonis.

Kahe ööpäeva jooksul (01.-02.10.1917.a.) püüdis keiserlik Saksa laevastik oma lahinglaevade tuloga patareid hävitada või vaikimisi sundida, kuid ei saanud. Soomustornides asunud suurtilkid kaitseid kindlalt sissepääsu Riia lahte, sundides vaenlase trealerid korduvalt taganema. Patareimeeskond avalueeriti ja patarei õhiti oma meeskonna poolt kui vaenlase desantjõud olid vallutanud kogu Saaremaa ning jõudnud Sõrves patarei vahetusse lähedusse.

Sillinud on massiivsed suurtilkriid betoonalused ning üllotavad oma gabariitides, betoonist valatud kaitseseinad II ja III suurtilki ees. Positsioonil asunud varjendid ja muud abiseadised on hävinud ning kujutatavad endast võrmituid püramiidilaid.

Süülinud rajatised ei vaja praktiliselt korraõnnetist ja võiks olamasoleval kujul kohe eksponeerida. Järdepõhis on väga hea.

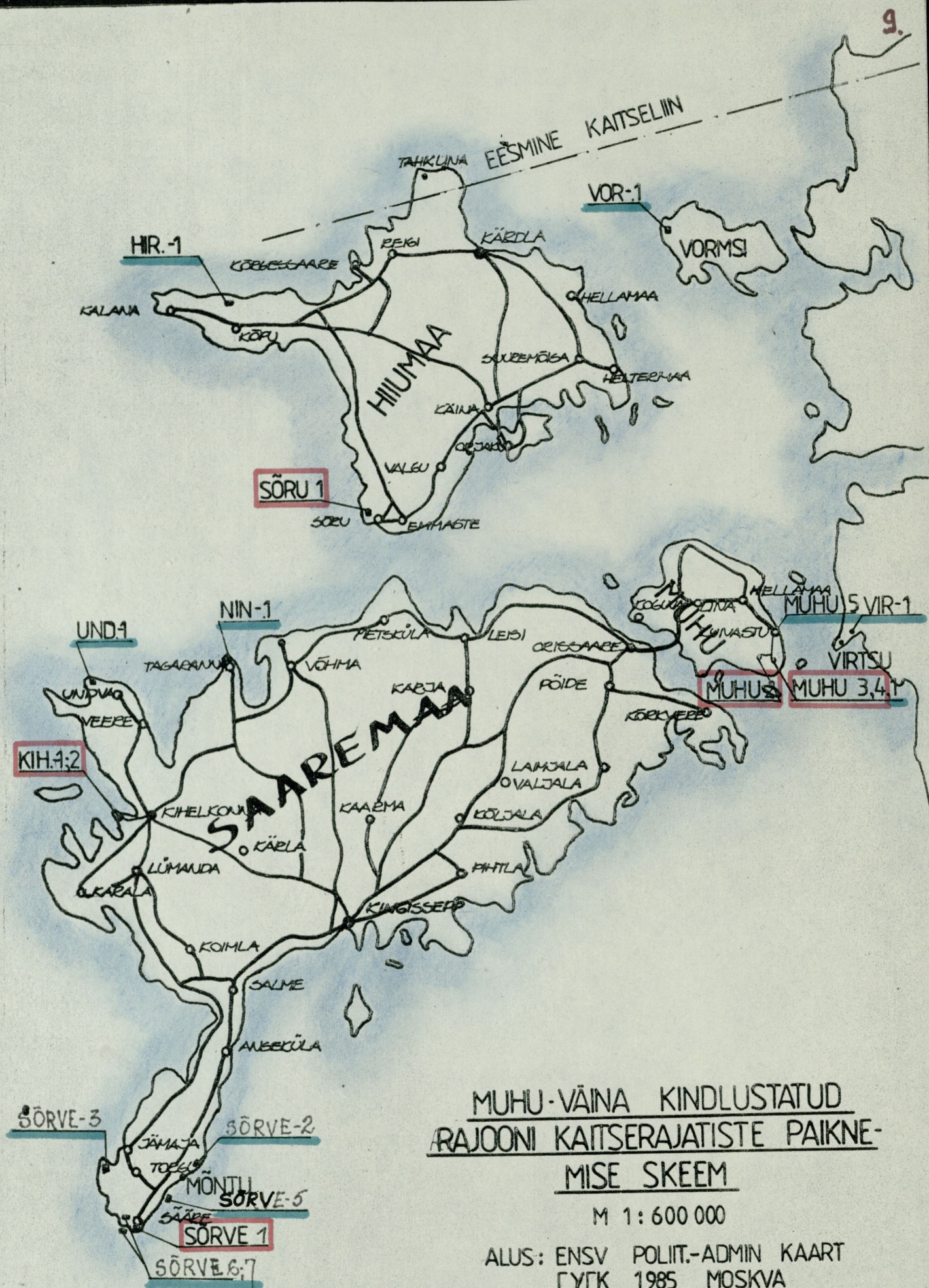
Patarei positsioon on praktiliselt lülitatud Saaremaa vaate-
misvõimsuste hulka, kuna IV suurtüki varjendisilmotol saab mä-
lostusmärki ENSV VIIMASELE võidukale vabastuslahingule, tihis-
tamaks HOGU EESTI TERRITOORIUMI vabastamist Saksa fašistlikest
röövvalitajatest. Vaja oleks paigaldada informatsioon patarei
kohta, testamaks Vene suurtükiväelaste viiest võitlusost saksa
okupantidega 1917.a. oktoobris.

C. Kihelkonna asulast 3 km lõunas, Papisaarel, asunud
vesilemmukite baas (loetelus KII-1) koos väga hästi süülinud
murrakivisillutisega kindlustusega, pikkusega 3 km, Kihelkonnast
Papisaarde (loetelus KII-2).

Baasi rajatisei on kirjeldanud ja ettepaneku koostöö alla
võtmiseks esitanud meie instituudi uurimisosakonna töötaja
m. T. Brilt oma töös "Esialgne Ulevalde Kingissepa sujuoni
tehnikamülitistest" (töö A-1401).

H. Gustavson

H. Kangro
H. Kangro

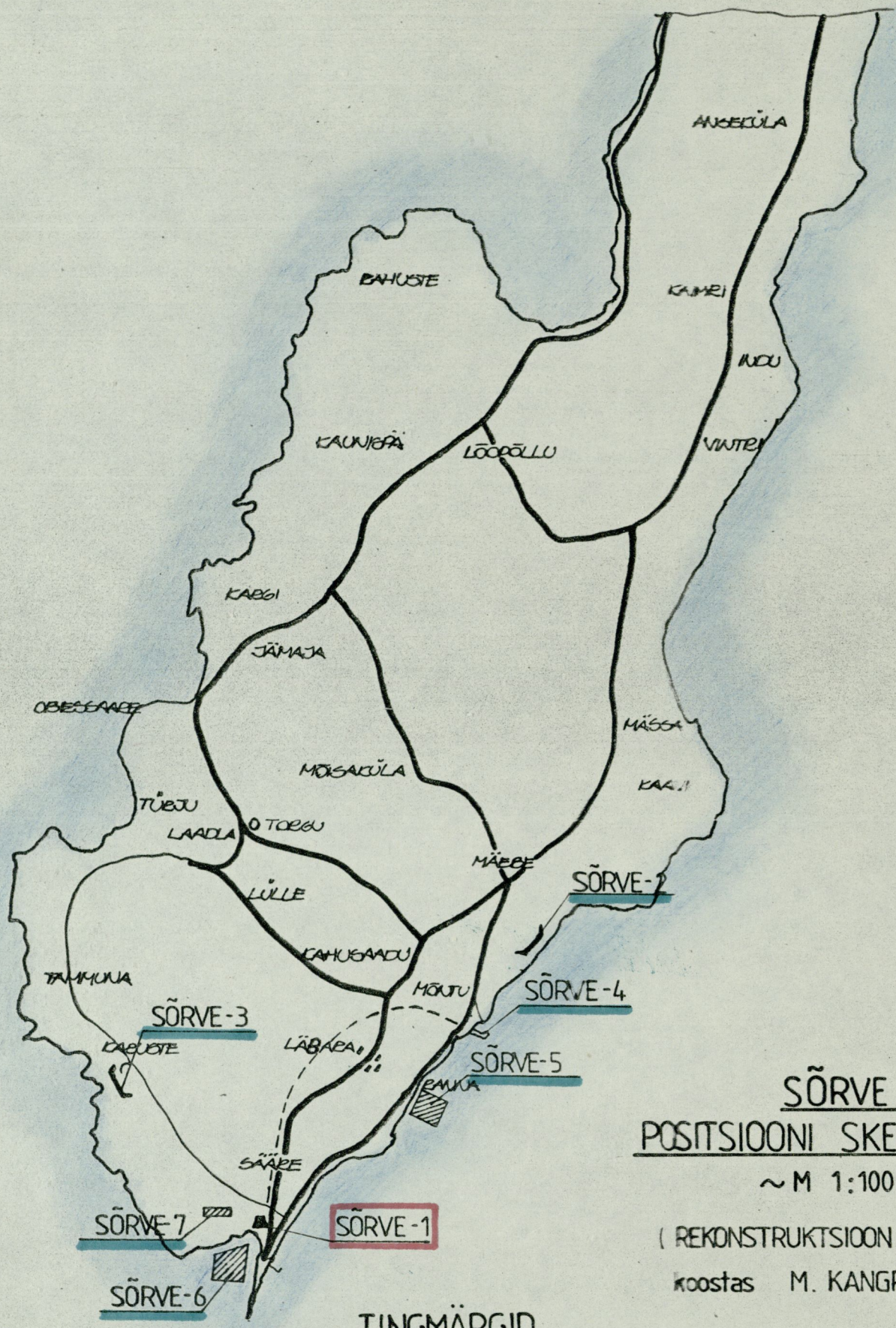


Muhu-Väina kindlustatud
rajooni kaitserajatiste paikne-
mise skeem

M 1:600 000

ALUS: ENSV POLIIT.-ADMIN KAART
 ГУГК 1985 MOSKVA

koostas M. KANGRO 1986. A.



SÕRVE
POSITSIOONI SKHEEM

~ M 1:100 000

(REKONSTRUKTSIOON)
 koostas M. KANGRO

TINGMÄRGID

- KINDLUSRAUDTEE
- ▲ SOOMUSTORNIDES ST. PATAREI
- ∩ LIHTSAMAT TÜÜPI ST. PATAREI
- ▨ LENUVÄLJAD



TINGMÄRGID:

- KINDLUSRAUDTEE
- KINDLUSMAANTEE
- ⌒ SUURTÜKIPATAREI

VÕIKÜLA

POSITSIONI SKEEM

~ M 1 : 100 000
 (REKONSTRUKTSIOON)
 koostas M.KANGRO